

פּלטיאל דיקשטיין — דיני עונשין

מאת ר. צ.

עדיין לא הושם לב כראוי לסדרת החיבורים שבהספריה המשפטית היוצאת לאור על ידי חבר חכמים בא"י, קבוצה שלמה של חכמי משפט שלמדו את ההלכה העברית במקורה וקיבלו השכלה מוסמכת במשפט הכללי, והם ראשונים לעיבוד המשפט העברי, ביחוד התלמודי, על יסודות מודרניים. הקבוצה הזאת, התחלתה היתה ברוסיה, תחת טיפוחם של הישיבה הגדולה באודיסה הקורסים הגבוהים בפטרבורג מיסודם של הבארוך גינצבורג ע"ה ושמעון דובנוב יחיה.

באודיסה, בפטרבורג, במוסקוה התחילה הקבוצה הזאת בקיבוץ החמרים, ובארץ ישראל הגיעה לידי השרשה בצורת „בית הספר הגבוה למשפט ולכלכלה בתל-אביב“. על טיב בית הספר הזה אפשר איחד את הדבור במקום אחר. בכאן רק אסקוד סקירה קצרה את ספרו של פלטיאל דיקשטיין „דיני עונשין“. כפי שכותרות שניות ושלישיות מעידות עליו, הספר כתוב בשימת-לב מיוחדת למשפט העברי ולמשפט הנהג בארץ-ישראל בזמן הזה, והוא ספר לעיון ולשימוש. התכלית השימושית היא העיקרית, וכן מטעים המחבר: לא המדרש עיקר אלא המעשה. רוצה המחבר למלא את תביעותיהם של הצרכים החיוניים של א"י החדשה. יש לומר כי המחבר השיג את מטרתו באופן שאין נאה הימנו. הספר בכלל הוא ראשון לאחרונים ואחרון לראשונים, והוא דר בשני עולמות.

סוגי העבירה (דיני ממונות ודיני נפשות), הצד הרוחני והצד הגשמי שבעבירה (אם לדון לפי כוונת-הודון או לפי התוצאות המשתלשלות ממעשה-פשע), מקומה של עבירה (הגבולות הגיאוגראפיים של ממשלה, ודיני ההסגרה מרשות אל רשות), זמנה של עבירה (מאימתי דין חדש נכנס לתקפו, וזמן-המעבר מדין אל דין, והיאך דיך-עונש חדש משפיע על משעים שנעשו קודם חקיקתו), — השאלות הללו

כולן מתבררות על ידי המחבר מצדי-צדדים, מתוך בקיאות עצומה ובסגנון בהיר וממולא עד שיש לפסוק: עוד לא בא כבושם הזה בספרותנו המשפטית. נראה לי, שבהיות זה ספר עברי ראשון לדיני-עונשין מנקודת תורת-המשפט המודרנית, היו צריכים דיני ישראל לתפוס בו מקום יותר רחב ומקיף. להשתמש במליצת חז"ל: מקום יש בראש המחבר להניח שני תפילין. ואולם המחבר דר בארץ-ישראל ונוקק לתנאי המקום, וייתכן כי ראה להעדיף את צרכי-המשפט כפי שהם קיימים בפועל על אפשרות התפתחות המשפט העברי הטהור לעתיד לבוא. במה שנוגע לצד העיוני שבמשפט, היו לו חוקי-התורה ומימרות חז"ל ושקלא-וטריא שלהם, לעיניים. קצת חסרון בזה שלא השתמש כפי האפשר בדיני בבל ואשור שיש להביא מהם הרבה ראייה לדינינו, ובכלל לא השתמש הרבה במקורות של המשפט הקדמוני שסוף סוף גם המשפט המודרני עומד ביסודו על המשפט הקדמון, ומכל שכן דיני ישראל שיותר משהם דומים למשפט המודרני הם דומים להמשפט הקדמוני, אבל כנראה לא רצה המחבר לצאת מן הגבול, "המעשי" שהיה לנגד עיניו.

בנוגע לפרטים, אעיר אי-אלו הערות שרשמתי בשולי הגליון אגב קריאה. המחבר מביא ראייה מלשון המשנה, "סנהדרין ההורגת אחת בשבוע נקראת חבלנית", לשיטת המתקת הדינין, שהמשפט העברי היה נוטה לה. אין לדעתי ממשנה זו ראייה על המתקת הדינין, שהיא נשנית בזמן שכבר בטלו דיני נפשות מישראל. כשהיה למשל המשפט בידי הצדוקים, היו מחמירים מאד בדינין כידוע. ואף כשעבר המשפט לידי הפרושים, לא היו נמנעים מלדון דינים חמורים, כמעשה שמעון בן שטח בשעתו שתלה שמונים נשים באשקלון. ואם נאמין גם ליוסף בן מתתיהו (אגב, אין המחבר משתמש בו כלל), היו הפרושים אכזריים ונוקמים-ונותרים לא פחות מהצדוקים, והיו הורגים בשונאיהם כרצונם. ובכלל אף במשנה זו עצמה, הלא רשב"ג אומר על חבריו שהם מרבים שופכי דמים בישראל. רשב"ג, שהיה הנשיא ואחראי בעד המשפט יותר מרבי עקיבא ורבי טרפון המלומדים התיאוריים, נטה באמת להחמיר. כמ"כ אין אני רואה ראיות מן המקורות לדברי המחבר (ע' ז) שגם בשאר מיני העונשין, מלקות וקנסות, שלטה אותה המגמה להמתקת הדינין. אדרבה, הלא המשנה חושבת חמשים עבירות שלוקין עליהן, והרמב"ם ע"פ הגמרא חושב מאתיים ושבע עבירות שלוקין עליהן (הלכות סנהדרין יט). ולא עוד אלא שדיני מלקות לא בטלו אף בזמן הזה, כשבטלו דיני נפשות (שם), ואם אמנם הקלו בהרבה דברים, כגון לאו שאין בו מעשה, או לאו הניתק לעשה ולא הניתן לתשלומין, וכדומה, אבל הלא כל עצם דין מלקות על כל הלאוין שבתורה אינו מסורש בכתוב. כל עיקרו אינו אלא דרשת חכמים על הפסוק, "הצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע". ובכן הם אמרו והם אמרו. ובכלל אי-אפשר לדון מדבריו של ר"ע שהוא היה מקל בדינים, שהרי אדרבה, הוא שדרש: אחת ארוסה אתה נשואה לשריפה. ור' ישמעאל אמר: "וכי מפני שאתה דורש בת ובת נוציא זו לשריפה?" (סנהדרין נא), וכלל היה לו לרבי עקיבא: "אין רחמים בדין" (כתובות פד). אלא

שכל דבריהם אינם אלא להלכה ולא למעשה. החומר המשפטי שבתלמוד עדיין הוא בבחינת חומר היולי, שהוא טעון בירור וליבון. לא תמיד נקל להפריד בין מאמרים שנאמרו משום דרוש וקבל שכר, ובין מאמרים שיסודם במעשים בכל יום. ההלכות התלמודיות נתגבבו במשך דורות רבים בכמה מאות שנה, ומחשבה פלפולית שנולדה מהשוואות פסוקים ותיבות, ומשפט ממשי, משמשים בהן בערבוביה. על כן חייבים חכמי המשפט הנוגעים בתלמוד להיזהר בדבריהם.

נאים הם דברי המחבר על העדפת הפרט על הכלל, היחיד על הצבור. הוא חדר לנפש חז"ל, שאמרו: „חביב אדם שנברא בצלם“ . . . „ולמה נברא האדם יחידי? ללמדך וגו', זהו יסוד היסודות של הפילוסופיה המשפטית שלנו, נגד בעלי שיטת המדינה הטוטאליטארית שמבטלים חיי היחיד מפני הכלל, כביכול, שהיא באה להחריב את כל העולם, שאם אין פרט אין כלל.

שם ע' 11 מסביר המחבר דין הבא במחתרת שאמרו „בדמים קנינה“ במובן זה כאלו הגנב קנה הגניבה בסכון נפשו. כבר נאמרו הדברים בספר „שעורים בתלמוד“ ע' 79 בהרחבה במובן זה. מחבב אני את דברי המחבר בפרק זיקת העונשין לחוק, שיש בו העמקה והבנה רחבה. אולם אין לדעתי ראייה חזקה מן הכתוב: כי לא פורש מה יעשה לו, שלא תלו את דינו מפני שהיה ספק להם אם הוא חייב עונש או לא, אלא מפני שלא נתפרש להם דינו כל עיקר, שזהו המובן הפשוט של הכתוב כי לא פורש מה יעשה לו. והרי באמת סוף סוף דנהו למיתה כשנתפרש להם דינו. המחבר הוא ארדיכל גדול ליצור צורה של כללים מפשטים ממאמרים בודדים ולבנות עליהם יסודות. אפשר להמליץ על ספרו: תורה מפוארה בכלי מפואר.